

ile kardeş ilân edildi. Külsûm Medine'de, hicretten kısa bir süre sonra vefat eden ilk sahâbilerdendir (Taberî, II, 397).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 137-138, 494; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 233; III, 9, 22, 44, 47-49, 161, 165, 404, 407-408, 410, 415, 417-418, 623-624; VIII, 349; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 382, 397; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 1327-1328; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 495-496; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 174, 197, 229, 235; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 305; Semhüdi, *Vefâ'u'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Muştafâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1374/1955, I, 244; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, III, 379-383; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), I, 6-7, 148; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan), İstanbul 2014, s. 155.

OSMAN ÇETİN

KÜNTİ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الكنتي)

Ahmed el-Bekkây b. Muhammed
b. Muhtâr el-Vâfi el-Küntî
(ö. 1281/1865)

Kâdirî şeyhi ve Mâlikî fakihî.

1802 yılında bugün Mali'de bulunan Tinbüktü'nün kuzeydoğusundaki Ezevâd bölgesinde Mebrûk adlı yerleşim merkezinde doğdu. Batı Sahrâ'daki Kunte kabilesinin Evlâdü'l-Vâfi koluna mensuptur ve Kâdiriyye şeyhi Sîdî Muhtâr el-Küntî'nin (el-Kebîr) torunudur. Babası Muhammed b. Muhtâr, Kâdiriyye tarikatının Bekkâiyye kolunun kurucusu kabul edilen büyük atalarından Sîdî Ahmed el-Bekkây'ın (Bekkây el-Kebîr, XVI. yüzyıl) anısına adını Ahmed el-Bekkây (el-Bekkâ) koydu. Ondan ayrılması için Bekkây es-Sagîr diye anılır. İlk eğitimi dedesi ve babasından aldı. Dede-si Muhtâr el-Küntî'nin kurduğu Küntiyye Zâviyesi ve Medresesi'nin şeyhi olan babasının 1826'da vefatı üzerine ağabeyi Sîdî Muhtâr es-Sagîr ile birlikte Tinbüktü'ye yerleşti. Mâsînâ, Sokoto, Hükâr (Hogar) ve Tüvât bölgelerine sık sık yolculuk yaptı. Hac dönüşü 1833 yılında geldiği Sokoto'da beş yıl ikamet eden Ticânî şeyhi el-Hâc Ömer Tâl ile görüştü. Ağabeyi ile birlikte 1833'te çevrede hâkim olan Fülânî kabilesi lideri, Kâdirî şeyhi ve Mâsînâ Sultanı Ahmedü Lobbo ile (Seku Amadu) vardıkları anlaşma gereği otuz yıl kadar ona tâbi olarak Tinbüktü ve çevresini yönettiler. Ahmedü Lobbo ile birlikte rakipleri el-Hâc Ömer'e karşı çetin bir mücadeleye giriştiler. Temelde siyasal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanan bu mücadele Küntî'nin Ticânîyye tarikatına karşı sert hücumlarda bulunmasında önemli rol oynadı.

Küntî ağabeyinin 1848'de vefatının ardından zâviye ve medresenin başına geçti. 1850 yılından itibaren yerlilere ve Fransız sömürgecilerine karşı cihad hareketini yayan el-Hâc Ömer'in 1854'te kurduğu Tekrûr (Tukulör) Devleti, Mâsînâ bölgesine hâkim olmaya başladığı da Küntî, Tevârikler (Tuaregler), Fülânîler ve bazı Berberî kabileleriyle oluşturduğu ittifak sayesinde Tinbüktü'de gücünü korumayı başardı. 1853'te İngiltere adına çalışan Alman seyyahı Heinrich Barth'ı kabul ederek onu kendilerine teslim edilmesini isteyen Mâsînâ Sultanı III. Ahmedü ve çevredeki kabilelere karşı himaye altına aldı. Barth Londra'ya döndükten sonra İngiltere kraliçesi Küntî'ye bir teşekkür mektubuyla kıymetli hediyeler gönderdi. Küntî'nin el-Hâc Ömer'e karşı sürdürdüğü çetin mücadele, el-Hâc Ömer'in 1864'te bir savaş sırasında Küntî'nin adamları tarafından öldürülmesiyle neticelendi. Güçlü rakiplerini ortadan kaldırmasının ardından hilâfete hangi tarafın daha lâıyk olduğu tartışmaları yüzünden Fülânîler'le olan ittifakı bozulan Küntî'yi el-Hâc Ömer'in oğlu Ahmed Tâl, Saredina'da öldürdü (15 Ramazan 1281 / 11 Şubat 1865), Küntî orada defnedildi. Tinbüktü ve çevresi böylece Tekrûr Devleti'nin hâkimiyetine geçti. Fransızlar'ın Merkezi Sudan'da ilerlemeleri ve ticareti kontrol etme teşebbüsleri karşısında İngilizler'in yardımını sağlamaya çalışan Küntî, Mâsînâ Devleti yöneticilerini halife değil emîr olarak görmüş, onlara ve el-Hâc Ömer'e karşı bölgede meşrû yönetim olarak Fas Alevî sultanlarıyla devrin en büyük İslâm devleti olan Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini savunmuş, kendisini de bunların bölgedeki temsilcisi kabul etmiştir.

Eserleri. Küntî'nin teliflerinin tamamına yakını küçük hacimli risâle, mektup ve manzumelerden oluşmaktadır. **1. Resâ'il** (fikhî konularla ilgili risâleleri devlet adamları, kabile lideri veya ulemâdan birçok şahsiyete gönderdiği, o dönemde bölgede mevcut dinî-tasavvufî-siyasî fikir ve ilişkileri yansıtan mektupları ve yazma nüshalarına dair bir liste için bk. Hunwick, IV, 127-133). Fikhî konulara dair bazı risâle ve fetvaları şu başlıkları taşımaktadır: "Ecvibe fikhîyye" (yazma nüshaları için bk. Abdülkâdir Memmâ Haydere, I, 145-146, 222); "Cevâb fi ahkâmî'l-hedâyâ li's-selâtin" ("Mektûb fi ahkâmî bey'î'l-millî bi't-tullâb" ve İbn Fûdî'nin *Hidâyetü't-tullâb* adlı eseri hakkındaki cevabıyla birlikte yazma nüshası için bk. *Fihrisü mahtûâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 358);

"Risâle fihâ mâ yecübü 'amelühû ma'fa 'Ömer el-Fütî" (a.g.e., II, 271); "Risâle fi şe'ni'l-imâm" (a.g.e., II, 351); "Risâle fi'l-ğâd 'ale'l-cihâd" (a.g.e., II, 469); "Fetvâ fi mülâzemeti't-takşîr fi's-sefer esnâ'e Ramazân" (a.g.e., III, 191); "Risâle fi şe'ni 'ağdi'n-nikâh" (a.g.e., III, 439-440); "Risâle fi's-şulh" (a.g.e., III, 447); "Fetvâ fi hükmi'l-mu'tallâka" (a.g.e., IV, 630); "Urcûze fi'l-mezâhibi'l-erba'a" (a.g.e., V, 41) (bazı kişilere gönderdiği mektupların yazma nüshaları için bk. a.g.e., I, 326, 329, 333, 335-336, 340, 342; II, 249, 266, 496, 500, 501; III, 137, 307, 308; IV, 46, 526; V, 102, 104, 468, 597, 598, 605-608). Bunlardan, Alman seyyahı Heinrich Barth'ı himaye etmesi için Ahmedü Lobbo'nun torunu Mâsînâ Sultanı III. Ahmedü'ye gönderdiği mektup Barth'ın seyahatnâmesi içinde yayımlanmıştır (*Travels and Discoveries in North and Central Africa*, London 1965, III, 764-767; ayrıca bk. Hunwick, IV, 129; Barth'la ilgili bir mektup ve bazı kasideelerin yazma nüshaları için bk. *Fihrisü mahtûâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 341, 351, 352; III, 493; bir kaside ve mektubun metni için bk. Sidi Amar Ould Ely, s. 249-252). **2. Kaşâ'id** (na'tlara, tevhid ve tasavvufa dair manzumelerine, muhtelif şahsiyetleri methetmek için yazdığı kasideelere, Ticânîyye'yi eleştirdiği şiirlerine ve yazma nüshalarına dair bir liste için bk. Hunwick, IV, 121-127; *Fihrisü mahtûâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 277, 374, 376, 387, 401, 407; II, 71, 109, 143, 285, 313, 327, 337, 347, 449; III, 258, 306, 361, 405, 439, 447, 470; IV, 92-93, 110-111, 166, 225, 616; V, 549). Manzumeleri arasında ilgi çeken bazıları şunlardır: "Kaşîde (Manzûme) fi medhî'r-Resûl" (yazma nüshaları için bk. a.g.e., I, 256-259, 261-262; II, 155, 212, 453, 471, 521; III, 353, 574; IV, 79; V, 371); "Kaşîde" (Osmanlı Sultanı Abdülmecid'in methine dairdir; yazma nüshası için bk. Abdülkâdir Memmâ Haydere, I, 274; *Fihrisü mahtûâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 353); "Manzûme fi hikmeti nüzûli 'İsâ 'aleyhi's-selâm" (yazma nüshası için bk. Abdülkâdir Memmâ Haydere, I, 273-274); "Ed'îye manzûme" (yazma nüshaları için bk. *Fihrisü mahtûâtî Merkezi Ahmed Bâbâ*, I, 284; dua ve tevessülle ilgili kasideeleri için bk. a.g.e., I, 287-288, 290, 295; II, 276, 421, 471). **3. Buğyetü'l-elf fi cevâbi İbn Yirkoy Telf.** Kâdirî iken daha sonra el-Hâc Ömer'in talebesi olup Ticânîyye tarikatına intisap eden Mâsînâ Muhtâr b. Vedîatullah'ın (Yirkoy Telf) *Tebkiyetü'l-Bekkâ'i* (a.g.e., I, 374) adlı reddiyesine karşı kaleme alınmıştır (a.g.e., II, 196; IV,

172; Telf'in bu eseri ve Ömer b. Muhammed el-Havsî'nin Küntî'ye yazdığı reddiye için bk. Ahmed el-Ezmî, III, 292-301). **4. Fetħu'l-Ḳuddûs fi'r-red 'alâ Ebî 'Abdilâh Muhammed Ekensûs** (yazma nüshaları için bk. *Fihrisü maḥtûḫâti Merkezi Aḥmed Bâbâ*, I, 220-221; II, 340; Küntî'nin Ticâniyye'yi şiddetle eleştirdiği bir risâlesi ve Merakeşli Ticânî fakihî Muhammed b. Ahmed Ekensûs'un *el-Cevâbü'l-müskit fi'r-red 'alâ men tekelleme fi'ṭarîkı'l-İmâm et-Ticânî bilâ teşebbüt* adlı cevabı için bk. Ahmed el-Ezmî, II, 133-167; "Resâ'il beyne Aḥmed el-Bekkây ve Ekensûs" başlıklı bir yazma için bk. *Fihrisü maḥtûḫâti Merkezi Aḥmed Bâbâ*, I, 214; "Ḳaşıde fi'r-red 'ale't-Ticâniyye" adlı bir şiir için bk. *a.g.e.*, I, 224) (Küntî'nin teliflerinin bir listesi ve yazma nüshaları için bk. Hunwick, IV, 119-134). Abdülkâdir Zebâdiye (Abdelkader Zebadia), Londra Üniversitesi'nde *The Career and Correspondance of Ahmad Al-Bakkây Al-Kuntî of Timbuctu: An Historical Study of His Political and Religious Role (1847-1866)* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (1974).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Nicolas, *Dynamique de l'Islam au sud de Sahara*, Paris 1957, s. 183, 185, 186, 219; J. S. Trimmingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1962, s. 180, 184, 185; Jamil M. Abun-Nasr, *The Tijaniyya*, London 1965, s. 108-110, 124-127, 129, 138; M. Abitbol, *Tombouctou et les Arma*, Paris 1979, s. 236-238; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 133, 135, 157; M. Muhtâr Vüld Ebbâh, *eş-Şîr ve's-su'arâ' fi Moritânyâ*, Tunus 1987, s. 78, 370; Hafîl en-Nahvî, *Bilâdü Şinḳit: el-Menâre ve'r-ribâḫ*, Tunus 1987, s. 560-561; Sidi Amar Ould Ely, "Les Zawiya des Kounta", *Culture et civilisation islamiques: le Mali*, Rabat 1408/1988, s. 138; a.m.f., "Ahmad al-Bakkây", *a.e.*, s. 245-252; D. Robinson, *La guerre sainte d'al-Hajj Umar: Le Soudan occidental au milieu du XIXe siècle*, Paris 1988, s. 37, 39, 47-48, 102-103, 107-109, 248, 268, 272-274, 281, 284-290, 309-310, 336; *Fihrisü maḥtûḫâti Merkezi Aḥmed Bâbâ li't-tevşîḳ ve'l-buḫûşî't-târîḫiyye bi-Tinbüktü*, London 1995-98, I-V, tür.yer.; Ahmed el-Ezmî, *eş-Ṭarîkatü't-Ticâniyye fi'l-Mağrib ve's-Südâni'l-garbi*, Rabat 1421/2000, II, 133-167; III, 156-169, 292-301; Muhammed ez-Zarîf, *el-Hareketü's-şüfiyye ve eşeruhâ fi edebi's-Şahrâ'i'l-Mağribiyye (1800-1956)*, Dârülbeyzâ 2002, s. 108, 109-111, 271, 287, 372, 450; J. O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Sudanic Africa*, Leiden 2003, IV, 118-134; a.m.f., "Kunta", *EP* (İng.), V, 394; Abdülkâdir Memmâ Haydere, *Fehârisü'l-maḥtûḫâti'l-İslâmiyye: el-Mektebetü'z-Zeyniyye, Bücbiḫe-Mâli* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), London 1427/2006, I, 144-146, 222, 273-274; II, 278; *The Meanings of Timbuktu* (ed. Shamil Jeppie – Souleymane Bachir Diagne), Cape Town 2008, s. 208, 213, 233, 235, 237; Hamâhullah Vüld es-Sâlim, *Hüccâc ve muhâcirün: 'Ulemâ'ü bilâdi Şinḳit (Moritânyâ) fi'l-bilâdi'l-Arabiyye ve Türkîyâ*, Beyrut 1433/2012, s. 115-117;

Abdelkader Zebadia, "The Career of Ahmed Al-Bakkay in the Oral Evidences and Recorded Documents", *RHM*, sy. 3 (1975), s. 75-83; Ch. C. Stewart, "Bakkâ'î al-Kuntî, Ahmad al-", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), New York 1995, I, 182-184.

AHMET ÖZEL

KÜNTÎ, Muhammed b. Muhtâr

(محمد بن مختار الكنتي)

Ebü Abdillâh Muhammed
b. Muhtâr b. Ahmed b. Ebî Bekr
el-Vâfi el-Küntî
(ö. 1241/1826)

Kâdiriyye şeyhi ve fıkıh âlimi.

1178 (1764) yılı dolaylarında bugün Mali'de bulunan Tinbüktü'nün kuzeydoğusundaki Ezevâd'da doğdu. Batı Sahrâ'daki Kunte kabilesinin Evlâdü'l-Vâfi koluna mensup olup meşhur mutasavvıf Sidi Muhtâr el-Küntî'nin oğludur. Talebelerin ilim tahsili için çevredeki merkezleri dolayış çeşitli âlimlerden ders almaları bu bölgede gelenek olduğu halde Küntî'nin Ezevâd'dan ayrılmayıp bütün dinî ilimleri ve tasavvuf eğitimini babasından aldığı anlaşılmaktadır. Babasının sağlığında bir bakıma onun siyasal ve sosyal misyonunu üstlenerek bölgedeki kabile ve liderler arasında birçok etkinlikte bulundu. Babasının vefatı üzerine (1226/1811) irşad makamına geçti. Bu sebeple "Sidi el-Halife" diye anılır. En önemli yardımcısı, babasının öğrencilerinden ve kendisinin yakın müridlerinden Sidiyâ el-Kebîr b. Muhtâr b. Heybe el-Ebyeyr'dir. Küntî, on beş yıl kadar süren meşihati döneminde babasının bir yönetici olarak Kunte kabilesinde sağladığı kontrolü ve nüfuzu tam icra edemedi. Kabilenin Tinbüktü ve çevresindeki ekonomik menfaatlari, aynı zamanda kendisinin müridi olan Mâsîni bölgedeki Fülânî lideri Ahmedü Lobbo tarafından korunmakla birlikte doğuda Tevârik (Tuareg) kabileleri arasındaki nüfuzu giderek azalmaya başladı. Bunda Batılı devletlerin bölge siyaseti ve ticaretinde güç kazanma çabaları, bu vesileyle çevrede artan Batılı seyyah sayısı ve bunların faaliyetleri, Batılı güçlerle iş birliği konusunda kabile ve tarikat liderleri arasında meydana gelen görüş ayrılıkları, ayrıca Ticâniyye tarikatının giderek güçlenmesinin önemli etkisi olmuştur. Küntî 2 Şevval 1241 (10 Mayıs 1826) tarihinde vefat etti ve babasının Bülenvâr'daki mezarının yanına defnedildi (halifesi Sidiyâ el-Kebîr'in onun hakkında yazdığı bazı şiirler için bk. M. Muhtâr Vüld Ebbâh, s. 245-251).

Muhammed el-Küntî'nin vefatından sonra kabilenin Ezevâd bölgesinde eski gücü kalmayınca bazı kolları daha batıya çekilmek durumunda kalmıştır. Tarikat liderliği de Kunte kabilesine mensup olmayan halifesi Sidiyâ el-Kebîr'e intikal etmiştir. Bazı kaynaklarda Sidiyâ el-Kebîr'in hem Sidi Muhtâr el-Küntî'nin hem Muhammed el-Küntî'nin halifesi olduğu kaydedilirken bazılarında Ezevâd bölgesindeki halifelerinin oğulları Sidi Muhtâr es-Sagir ve Sidi Ahmed el-Bekkây olduğu belirtilir. Kâdiriyye tarikatının bölgedeki kolu babasına nisbetle Küntiyye / Muhtâriyye, ona nisbetle Muhammediyye diye de anılır. Abdullah Vüld Mevlüd Vüld Daddâh, Küntî üzerine bir doktora tezi hazırlamıştır (*Şayh Sidi Muhammed Wuld Sid al-Muhtâr al-Kuntî [1183 h.]: Contribution à l'histoire politique et religieuse de Bilâd Şinḳit et des régions voisines notamment d'après les sources arabes inédites*, Université de Paris-IV-Sorbonne, 1977).

Eserleri. 1. *eş-Ṭarâ'if ve't-telâ'id min kerâmâti's-şeyḫayni'l-vâlide ve'l-vâlid*. Bazı nüshalarında *eş-Ṭarâ'ifü't-tâlîde min kerâmâti's-şeyḫayn el-vâlid ve'l-vâlide* şeklinde de kaydedilir (M. Abdullah İnân v.dğr., II, 715-717). Müellifin babası ve annesinin biyografileri yanında diğer aile fertleri hakkında bilgi verilen eser Kunte kabilesi, Küntiyye Zâviyesi ve bölge tarihi için önemli bir kaynaktır. Erfâğ Şefîk, Rabat Muhammed el-Hâmis Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde eserin bir kısmını bitirme tezi olarak neşre hazırlamış (1992), ilk iki bölümü Âbidîn b. Bâb Ahmed b. Ham el-Emin (Nevâkişot 1994), ayrıca bazı tasarruflarla Yahyâ Vüld Seyyid Ahmed (Cezair 2011) tarafından yayımlanmıştır. 2. *Cünnetü'l-mürîd düne'l-merîd*. Gazzâlî, Kuşeyrî, İbn Atâullah el-İskenderî gibi âlimlerin eserlerine dayanılarak Sünnî tasavvuf anlayışının ele alındığı bir eserdir (nşr. Muhammed el-Mehdâvî, I-II, Vücd 2012). Eseri Ahmed Ebü'l-A'râf *Fetħu'llâhi'l-mecîd fi'l-tikâti fevâ'id min Cünneti'l-mürîd* adıyla ihtisar etmiştir (*Fihrisü maḥtûḫâti Merkezi Aḥmed Bâbâ*, I, 221). 3. *Evsâku 'ure'l-i'tişâm li'l-ümerâ' ve'l-vüzerâ' ve'l-hükkâm*. Siyasî ve hukukî konuların işlendiği nasihatnâme türünde bir eserdir (nşr. Bâdî b. Bâb b. Bâb, Riyad 1419/1998; Cide 1421). 4. *el-Fütûḫâtü'l-ḳudsâniyye bi'l-ecvibeti'l-Fülâniyye* (Ahmed Vüld M. Yahyâ, *Ḥazâ'inü*, s. 142; *Fihrisü maḥtûḫâti Merkezi Aḥmed Bâbâ*, I, 334; III, 130; V, 37). Fülânî lideri ve Mâsîni Sultanı Ahmedü Lobbo'nun sorduğu yirmi dört